

NÁRODNÍ
PAMÁTKOVÝ
ÚSTAV

KULTURNÍ DETAIL V KRAJINĚ HISTORICKÉ STRUKTURY KRAJINY

Seminář v rámci mediálního tématu NPÚ pro rok 2017 „Krajina“

SBORNÍK PŘÍSPĚVKŮ ZE SEMINÁŘE

16. května 2017

KRAJINA

Kulturní i přírodní dědictví

www.npu.cz

Pořadatel

Metodické centrum zahradní kultury při územním odborném pracovišti Národního památkového ústavu v Kroměříži

Místo konání

Přednáškový sál Metodického centra zahradní kultury ÚOP NPÚ v Kroměříži Generála Svobody 39, 7 01 Kroměříž, web: www.nczk.cz.

Kontaktní osoby

Ing. Igor Kyselka CSc., kyselka.igor@npu.cz mobil: +420 778 494 585

Mgr. Jan Obšivač, obsivac.jan@npu.cz mobil: +420 724 052 749

KRAJINA

Kulturní i přírodní dědictví

www.npu.cz

OBSAH

Klenoty naší krajiny PhDr. Jana Spathová	2
Drobné historické struktury krajiny - od zdaleka viditelných po téměř skryté Ing. Igor Kyselka, CSc.	11
Prvky drobnej architektúry v historických štruktúrach poľnohospodárskej krajiny na Slovensku - <i>pouze abstrakt</i> Jana Špulerová	21
Stopy komponovanej krajiny Ing. Anna Dobrucká, PhD.	22
Drobná sakrální architektura v regionu Jestřebích hor Ing. Pavlína Procházková, Ing. Jitka Fialová, MSc, Ph.D.	32
Identifikace a ochrana kulturně-historických hodnot naší krajiny Ing. Martin Weber	41
Předindustriální krajina Slovácka Jaromír Kolečka, Kateřina Batelková	50
Krkonošské louky jako kulturní dědictví - <i>pouze abstrakt</i> Ing. Tomáš Janata	64
Starobylé pařeziny jako historická struktura krajiny doc. Ing. Antonín Buček, CSc., Ing. Linda Černušáková, Ing. Michal Friedl	65
Vybrané legislatívne aspekty ochrany hodnôt prvkov historickej zelene Ing. arch. Katarína Kristiánová, PhD., Ing. Dana Marcinková	76
Historická zeleň v krajine - náčrt problematiky Ing. Dana Marcinková	83

IDENTIFIKACE A OCHRANA KULTURNĚ-HISTORICKÝCH HODNOT NAŠÍ KRAJINY

Ing. Martin Weber

Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v. v. i.
Květnové náměstí 391, 252 43 Průhonice

E-mail: weber@vukoz.cz

Úvod

Charakter převážné části naší krajiny je kromě přírodních faktorů utvářen i prvky civilizačními. V tomto případě můžeme hovořit o kulturní krajině, která je kombinací přírody a kultury. Identifikace a ochrana kulturně-historických hodnot krajiny je předmětem řady mezinárodních úmluv i národní legislativy. Přesto je i v současnosti nanejvýš potřebné docenit význam krajiny a zdokonalovat nástroje pro její udržitelný rozvoj. Tyto nástroje musí vedle ochrany přírodního dědictví, zahrnovat i ochranu kulturního dědictví naší krajiny. Kulturně-historicky cenná území (harmonicky dochované kulturní krajiny s významněji patrnými stopami dobové lidské činnosti), jsou v oboru památkové péče označovány termínem historické kulturní krajiny (HiKK).

Ochrana historických kulturních krajin na mezinárodní a národní úrovni

Ochranou území s historickými hodnotami se zabývá několik mezinárodních úmluv, ke kterým přistoupila i naše republika. Především se jedná o Úmluvu o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví [1], Úmluvu o ochraně architektonického dědictví Evropy [2] a Evropskou úmluvu o krajině [3].

Důležitý podnět k ochraně historické kulturní krajiny vzešel z prováděcí směrnice Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví, přijaté v roce 1992 [4]. Zde byly definovány kulturní krajiny jako kombinovaná díla přírody a člověka, která jsou dokladem vývoje lidské společnosti a sídel v průběhu historie pod vlivem fyzikálních omezení, nebo příležitostí daných jejich přírodním prostředím a vlivem postupných společenských, ekonomických a kulturních vlivů, jak vnitřních, tak vnějších. K ochraně mohou být krajiny vybírány jednak na základě vynikajících hodnot a reprezentativnosti v pojetí jasně definovaného zeměpisného území, jednak pro jejich schopnost ilustrovat základní a jednoznačně typické kulturní prvky takových oblastí. Podle článku 1 lze kulturní krajiny rozdělit do tří základních kategorií:

1. komponovaná kulturní krajina navržená a vytvořená záměrně člověkem (clearly defined landscape designed and created intentionally by man)

- zahrady a parkově upravené krajiny, útvary vytvořené z estetických důvodů;
- často, ale ne vždy se krajina váže na budovy, které slouží náboženským účelům, nebo na jiné monumentální budovy a celky;

II. organicky vyvinutá krajina (organically evolved landscape)

- je výsledkem působení sociálních, ekonomických, administrativních a náboženských potřeb;
- do současné formy se vyvinula ve vazbě na přírodní prostředí, nebo je reakcí na toto prostředí;
- krajina ve své formě a jednotlivých znacích odráží evoluční proces;

zahrnující dvě podkategorie:

a) reliktní nebo fosilní - „zkamenělá“ krajina (relikt or fossil landscape)

- kde evoluční proces již určitém období minulosti skončil, ale významné charakteristické znaky jsou stále viditelné v materiální podobě;

b) kontinuální, stále se vyvíjející krajina (continuing landscape)

- která si v dnešní společnosti udržuje aktivní sociální roli, těsně spojenou s tradičním způsobem života, ve které stále pokračuje evoluční proces;
- zároveň poskytuje významné materiální důkazy o své evoluci v průběhu času;

III. asociativní kulturní krajina (associative cultural landscape)

- kde je podstatou kulturního dědictví existence silných náboženských, uměleckých, nebo kulturních asociací vztahujících se k přírodním prvkům;
- materiální kulturní důkazy mohou být nevýznamné, nebo mohou i chybět.

V České republice je péče o krajinu rozptýlena do řady resortů a zákonných norem. Výchozím legislativním nástrojem pro ochranu historických kulturních krajin je památkový zákon [5], který mj. ošetřuje péči o památkové rezervace a památkové zóny. Z dalších nástrojů jsou nejvýznamnější zákon na ochranu přírody a krajiny [6] a stavební zákon [7]. Uchování kulturního dědictví je jednou z priorit státní kulturní politiky [8], kde je uveden záměr identifikovat, vymezit, zachovat a rozvíjet typické kulturní charakteristiky krajin České republiky. Péče by se měla dotýkat jak území, která již dnes podléhají ochraně podle památkového zákona, tak území s vysokým památkovým potenciálem, která je potřeba identifikovat (ležících doposud mimo zákonnou ochranu). Především by se mělo jednat o využití institutu krajinných památkových zón (KPZ). První KPZ u nás byly prohlášeny již před více než dvaceti lety. Nyní je v České republice prohlášeno 25 KPZ (Tab. č. 1) a vyhlášení dalších se připravuje. O zlepšení stávajícího systému ochrany a péče o historickou kulturní krajinu usilují též mezioborově zaměřené projekty vědy a výzkumu.

Tab. č. 1: Přehled stávajících KPZ na území České republiky

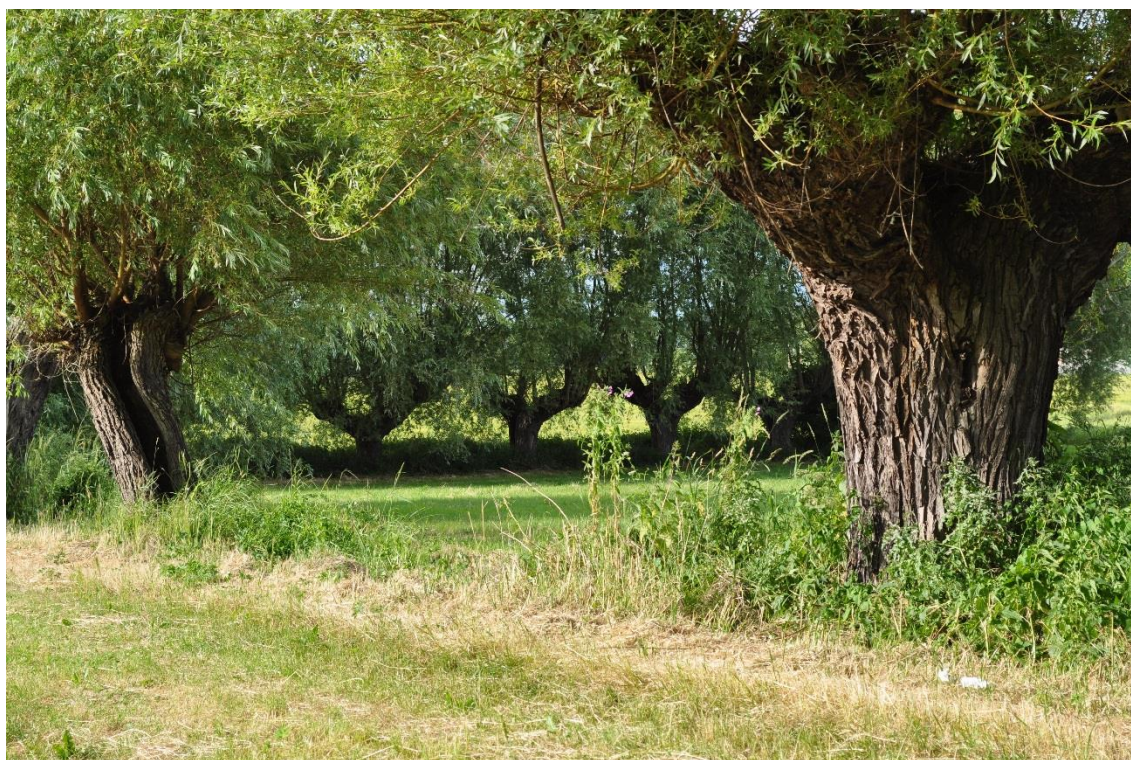
Název KPZ	Kraj	Rozloha (ha)	Rok prohlášení
Území bojiště bitvy u Slavkova	Jihomoravský	6 780	1992
Lednicko - valtický areál	Jihomoravský	14 220	1992
Osovsko	Středočeský	935	1996
Žehušicko	Středočeský	3 091	1996
Novohradsko	Jihočeský	6 591	1996
Římovsko	Jihočeský	123	1996
Orlicko	Jihočeský	488	1996
Libějovicko-Lomecko	Jihočeský	2182	1996
Valečsko	Karlovarský/Ústecký	1 810	1996
Chudenicko	Plzeňský	1 622	1996
Plasko	Plzeňský	1 443	1996
Lembersko	Liberecký	353	1996
Zahrádecko	Liberecký	2 650	1996
Území bojišť u Přestanova, Chlumce a Varvažova	Ústecký	749	1996
Území bojiště u Hradce Králové 1866	Královehradecký	6 442	1996
Slatiňansko - Slavicko	Pardubický	3 808	1996
Náměšťsko	Vysočina	1 245	1996
Čimelicko - Rakovicko	Jihočeský	721	2002
Vranovsko-Bítovsko	Jihomoravský	7 701	2002
Hornická kulturní krajina, Abertamy-Boží Dar-Horní Blatná	Karlovarský	5220	2014
Hornická kulturní krajina, Háj-Kovářská-Mědník	Ústecký	1150	2014
Hornická kulturní krajina Jáchymov	Karlovarský	1346	2014
Hornická kulturní krajina Krupka	Ústecký	790	2014
Bečovsko	Karlovarský	160	2014
Kladrubské Polabí	Pardubický	nezj.	2015

Příklady multioborového výzkumu historické kulturní krajiny ve VÚKOZ Průhonice

V návaznosti na starší zahradnickou tradici Průhonic oslaví letos 90 let od svého založení Výzkumný ústav Silva Taroucy pro krajinu a okrasné zahradnictví v. v. i.. Toto pracoviště je již od 90. let minulého století významným nositelem multioborového výzkumu v oblasti historické kulturní krajiny.

Jako příspěvek k obnově venkovských sídel a jejich krajinného zázemí byla již v roce 1992 připravena *Metoda podchycení identických prvků zeleně venkovských sídel a krajiny* [9]. Metoda byla následně ověřena v rozdílných podmínkách na katastrech obcí Možděnice, Halenkovice, a Dubeč. Metoda je výchozím krokem k ochraně a rozvoji tradičně utvářených prvků a souborů trvalé vegetace ve venkovských sídlech a krajině. V průběhu navazujícího výzkumu byly formou vzorových řešení představeny možnosti pro integrovanou ochranu těchto prvků v území a pro rozvoj nových prvků trvalé vegetace respektujících její tradiční formy.

Obrázek č. 1: Nedílnou součástí kulturní identity našeho venkova jsou výsadby vrb řezaných na hlavu (CHKO Český ráj)

Významný předěl ve výzkumu kulturní krajiny předznamenal podpis *Evropské úmluvy o krajině* (EÚoK), přijaté *Výborem ministrů Rady Evropy* 19. 7. 2000 ve Florencii. Česká republika podepsala Úmluvu dne 28. 11. 2002 a ta se stala po dokončení ratifikačního procesu 1. 10. 2004 pro ČR závaznou. Úmluva představuje nový nástroj, zasvěcený výhradně ochraně a péči o krajinu a jejímu uspořádání ve všech evropských zemích.

V souvislosti s přípravou ČR na implementaci EÚoK byl v období let 2002–2004 řešen výzkumný projekt *Zajištění realizace Evropské úmluvy o krajině v další činnosti MŽP*. Cílem bylo vytvořit podmínky pro implementaci Evropské úmluvy o krajině do českého právního, správního a hospodářského prostředí, především pak s důrazem na harmonizaci přístupu MŽP při nakládání s krajinou v souladu s principy této úmluvy. Výzkum probíhal ve spolupráci VÚKOZ s ČZU Praha – Ústavem aplikované ekologie Kostelec nad Černými lesy a firmou LÖW & spol., s. r. o., Brno. Hlavním výstupem byl návrh *Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti*. [10] Projekt předznamenal další spolupráci ústavu v oblasti naplňování EÚoK a otevřel dveře k posílení národní i mezinárodní spolupráce.

Tematicky na výše uvedenou problematiku navázal výzkumný projekt *Implementace opatření Evropské úmluvy o krajině v intenzivně zemědělsky využívaných oblastech nesoucích stopy historických krajinářských úprav – pilotní studie Nové Dvory – Kačina*. Projekt byl řešen ve spolupráci s Přírodovědeckou fakultou UK v Praze a dalšími subjekty. Výzkum usiloval o nalezení přístupu k implementaci Evropské úmluvy o krajině na lokální úrovni. Řešení bylo realizováno formou pilotní studie v oblasti Nové Dvory – Kačina na Kutnohorsku. Území představuje segment intenzivně zemědělsky využívané krajiny s přetrvávající výraznou stopou barokních a klasicistních krajinářských úprav. Předmětem řešení bylo vypracování strategie a efektivních postupů k zabezpečení trvale udržitelného rozvoje krajiny, respektujícího jak její hospodářský potenciál, tak i ochranu a rozvoj přírodních a kulturně-historických hodnot krajiny. Postupně bylo naplněno pět dílčích cílů řešení: 1) poznat a zhodnotit historický vývoj krajiny s využitím historických dat, map, plánů a leteckých snímků, vč. podchycení širších územních vazeb; 2) zhodnotit vývoj krajiny v kontextu s vývojem hospodářského a společenského prostředí; 3) podchytit současný stav krajiny řešeného území, identifikovat hodnoty, síly a tlaky formující podobu krajinné struktury; 4) definovat silné a slabé stránky stávající krajiny a jejího využití, potencionální možnosti a ohrožení jejího dalšího vývoje a 5) zpracovat návrh cílové charakteristiky krajiny řešeného území, jako strategický podklad pro přípravu územních plánů, pozemkových úprav, ochranu přírody a památkovou péči. Výsledky projektu jsou prezentovány na jeho webových stránkách (<http://www.projektkacina.estranky.cz>) a v odborných monografiích [11, 12].

Obrázek č. 2: Zámek Kačina tvoří jádro okolní cíleně komponované krajiny (KPZ Žehušicko)

Doposud poslední projekt věnovaný implementaci EÚoK představil důsledky a rizika nedodržování EÚoK. Stejnomený projekt koordinovala *Mendelova univerzita v Brně, VÚKOZ, v.v.i.* byl jednou z partnerských organizací společně s *Univerzitou Palackého v Olomouci, Bioinstitutem, o. p. s., a CENELC CZ, o. p. s.* Důvodem k řešení projektu byla nedostatečná informovanost a špatná praxe ve výměně informací a zkušeností vztahujících se k implementaci úmluvy v České republice. Projekt prohloubil možnosti vzájemné spolupráce na domácí i mezinárodní úrovni. V jeho průběhu byly uspořádány interaktivní semináře kreativní workshopy zaměřené na problematiku dodržování úmluvy. Výstupem jsou učební texty pro vysoké školy, sborníky ze seminářů a workshopů, putovní výstava a česko-anglická kniha *Úmluva o krajině = Landscape inconvenience: důsledky a rizika nedodržování Evropské úmluvy o krajině* [13].

V roce 2008 byla na vládní úrovni přijata nová meziresortní koncepce aplikovaného výzkumu a vývoje národní a kulturní identity, na jejímž základě byly následně ze strany Ministerstva kultury ČR vyhlašovány soutěže na řešení výzkumných projektů v oblasti národní a kulturní identity (NAKI).

V rámci tohoto programu byl v období let 2012–2015 řešen projekt *Ochrana a péče o historickou kulturní krajinu prostřednictvím institutu krajinných památkových zón*. Projekt zahrnoval identifikaci kulturně – historických a přírodních hodnot ve všech stávajících krajinných památkových zónách (KPZ) v základních charakteristikách. U vybraných KPZ

(Čimelicko – Rakovicko, Lednicko-valtický areál, Římovsko, Území bojiště bitvy u Slavkova, Zahrádecko a Žehušicko) proběhlo ve vazbě na testování vyvíjených metodických postupů a dosažení předpokládaných výsledků podrobnější rozpracování.

Řešení projektu prohloubilo poznatky o kulturně-historických a přírodních hodnotách kulturní krajiny chráněné podle památkového zákona, a to shromážděním, interpretací a publikováním dat o kulturně-historických a přírodních hodnotách vybraných KPZ v rámci standardizovaných záznamů, specializovaných map s odborným obsahem a odborných příspěvků. Zlepšilo podmínky pro ochranu a uchování této části kulturního dědictví a k dosažení metodického konsensu v této oblasti – mj. formou mezioborového přístupu při zpracování čtyř metodických postupů, zaměřených na přípravu standardizovaných záznamů krajinné památkové zóny; zpracování plánů ochrany krajinných památkových zón; pravidelného monitorování stavu krajinných památkových zón a hodnocení vlivů na krajinné památkové zóny. V neposlední řadě řešení napomohlo ke zvýšení povědomí a ochraně hodnot historické kulturní krajiny – přípravou a vydáním obsáhlé monografie pojednávající o všech dosud vyhlášených KPZ na našem území [14] i dalších odborných příspěvků. Řešení projektu probíhalo ve spolupráci s *Národním památkovým ústavem v Praze, Mendelovou univerzitou v Brně – Zahradnickou fakultou, Českým vysokým učením technickým – Fakultou stavební*. Blížší informace o projektu jsou k dispozici na jeho webových stránkách: <http://www.kpz-naki.cz/>.

Ve stejném institucionálním zastoupení probíhá v současnosti řešení navazujícího výzkumného projektu *Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky*. Projekt je proponován na období let 2016–2020. Jeho cílem je identifikovat, dokumentovat a prezentovat poznatky o hodnotách historické kulturní krajiny (HiKK) s památkovým potenciálem a rozvinout stávající systém ochrany HiKK, vycházející z institutu památkových zón, a to na základě podchycení typologických východisek, napomáhajících k rozpoznání potenciálu ochrany na doposud nechráněných částech historické kulturní krajiny. Řešení projektu zahrnuje po obsahové stránce metodologické uchopení přístupu k budoucí ochraně doposud nechráněných částí HiKK, vycházející ze zpracování národní typologie HiKK. Dále se věnuje identifikaci a dokumentaci památkově hodnotných segmentů, struktur a prvků vybraných částí HiKK a prezentaci památkového potenciálu historické kulturní krajiny ČR formou výstavy, specializovaných map a odborných publikací. Východiskem řešení projektu jsou kategorie HiKK UNESCO, uvedené v předchozí kapitole. Ve zkušebním provozu jsou spuštěny internetové stránky projektu na adrese: <http://www.hikk-naki.cz/>.

Závěr

Kulturní krajina je dědictvím předků, domovem současníků a věnem, které jednou předáme našim dětem. Tvoří významnou součást našeho života a představuje svébytnou složku kulturního dědictví. Ve své mnohotvárnosti a jedinečnosti přispívá k národní identitě, je zdrojem historického poznání, zdrojem umělecké inspirace, ale též nositelem ekologických a ekonomických hodnot. Kulturně-historicky cenná území, která jsou v oboru památkové

péče označovány jako historická kulturní krajina, vyžadují odpovědnou a systematickou péči. Ta musí být založena na rozpoznání těchto území a kvalitní identifikaci jejich památkových hodnot. Toto je prvotním předpokladem pro odpovědné usměrňování jejich dalšího rozvoje.

Příspěvek byl zpracován na základě řešení projektu výzkumu a vývoje NAKI DG16P02M034 „Identifikace a prezentace památkového potenciálu historické kulturní krajiny České republiky“, podporovaného z prostředků MK ČR.

Literatura:

- [1] Sdělení federálního ministerstva zahraničních věcí č. 159 ze dne 6. května 1991 o sjednání Úmluvy o ochraně světového kulturního a přírodního dědictví. In Sběrka zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1991, částka 32, s. 682-688.
- [2] Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 73 ze dne 11. srpna 2000 o sjednání Úmluvy o ochraně architektonického dědictví Evropy. In Sběrka mezinárodních smluv. 2000, částka 35, s. 1241-1257.
- [3] Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 13 ze dne 24. ledna 2005 o sjednání Evropské úmluvy o krajině. In Sběrka mezinárodních smluv. 2005, částka 6, s. 113-129.
- [4] Kučová, V. (2008): Kulturní krajina a krajinné památkové zóny v České republice v kontextu světového kulturního a přírodního dědictví. In Zprávy památkové péče, roč. 68, č. 4, s. 295-301.
- [5] Zákon České národní rady č. 20, o státní památkové péči. In Sběrka zákonů Československé socialistické republiky. 1987, částka 6, s. 214-227.
- [6] Zákon České národní rady č. 114/1992 Sb., o ochraně přírody a krajiny. In Sběrka zákonů České a Slovenské federativní republiky. 1992, částka 28, s. 666-692.
- [7] Zákon č. 183, o územním plánování a stavebním řádu (stavební zákon). In Sběrka zákonů České republiky. 2006, částka 63, s. 2226-2290.
- [8] MK ČR: Státní kulturní politika na léta 2015-2020 (s výhledem do roku 2025) [online]. Dostupné z <http://www.mkcr.cz/cz/kulturni-politika/statni-kulturni-politika-na-leta-2015-2020--s-vyhledem-do-roku-2025-252032/> [cit. 12. dubna 2017].
- [9] Weber M., a kol.: Metoda podchycení identických prvků zeleně venkovských sídel a krajiny. – Zpráva projektu C.11.4.04, VÚOZ Průhonice 1992, 62 s.
- [10] Weber M., Novotná G.: Strategie odpovědnosti za českou krajinu minulosti, dneška a budoucnosti. In: Dejmal I. [ed.]: Tvář naší země – krajina domova 0. Sborník 3. roč. konf. Lomnice nad Popelkou, Studio JB pro Společnost pro krajinu 2005, s. 131-159.
- [11] Lipský Z. a kol.: Vývoj krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách. Praha, Karolinum 2011, 202 s.

- [12] Lipský Z. a kol.: Současnost a vize krajiny Novodvorská a Žehušicka ve středních Čechách. Praha, Karolinum 2013, 406 s.
- [13] Kučera P. (ed.) a kol.: Úmluva o krajině = Landscape inconvenience: důsledky a rizika nedodržování Evropské úmluvy o krajině. Brno, Mendelova univerzita 2014, 183 s.
- [14] Kuča K. (ed.): Krajinné památkové zóny České republiky. Praha, Národní památkový ústav 2015, 511 s.

KRAJINA

Kulturní i přírodní dědictví

Název:

KULTURNÍ DETAIL V KRAJINĚ HISTORICKÉ STRUKTURY KRAJINY

Vydavatel:

**Metodické centrum zahradní kultury při územním odborném pracovišti
Národního památkového ústavu v Kroměříži**

Místo, rok vydání:

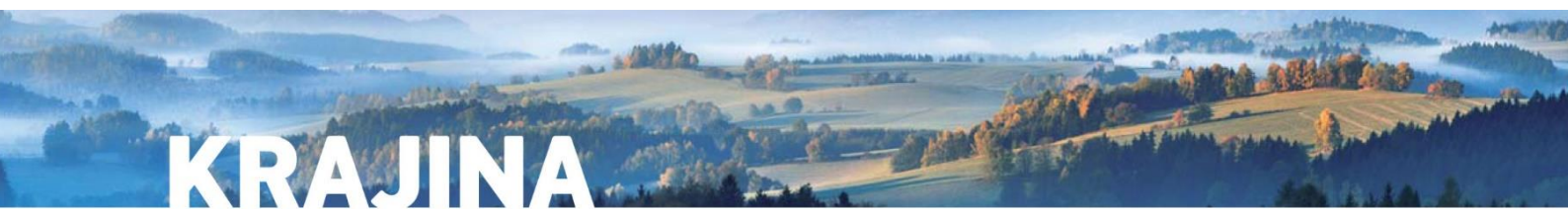
Kroměříž, 2017

Rozsah:

88 stran

Neprošlo jazykovou úpravou

ISBN sborníku 978-80-87231-50-0

KRAJINA

Kulturní i přírodní dědictví

www.npu.cz